

Психологія міфу — міждисциплінарна підхід, що інтерпретує міф як символічну проєкцію глибинних структур психіки, універсальний спосіб емоційно-образного впорядкування реальності та інтеграції колективного й індивідуального досвіду.

Історична довідка

Психологічна рецепція *міфу* бере початок в античних спробах раціоналізації *афектів*, коли міфологічні *сюжети* (*Тантал*, *Сізіф*) інтерпретували як метафоричне вираження *тривоги* та некерованих пристрастей людської природи (*Лукрецій Кар*).

У 2-й пол. 19 — на поч. 20 ст. у межах *психології народів* (В. Вундт, Г. Штейнталь) міф почали розглядати як особливу стадію когнітивної генези людства, де кожна *перцепція* трансформується на символічний образ. Фундаментом для подальших глибинно-психологічних концепцій (див. *Психологія глибинна*) стала ідея антрополога та психолога А. Бастіана (1826; Німеччина — 1905; Тринідад і Тобаго) про «елементарні ідеї» — універсальні ментальні структури, властиві людській *психіці* незалежно від соціокультурного контексту.

Якісний прорив у розумінні природи міфу відбувся завдяки психоаналітичній концепції З. Фрейда, який запропонував функціональну паралель між архітектонікою міфологічного *нарративу* та механізмами формування *сновидінь*. У межах психоаналітичної інтерпретації міф постав як колективний аналог індивідуального *сну*, в якому поєднано маніфестний (фабульний) і латентний (прихований) рівні змісту. Латентний зміст репрезентує символічно опосередковану реалізацію витіснених *потягів*, що «вирують» у сфері несвідомого. У цьому контексті міфологічні образи та сюжети інтерпретують як своєрідні проєкції універсальних психічних *конфліктів*, закорінених в архаїчному досвіді людства.

У пізнішій структурній моделі психіки Фрейд виокремив взаємодію трьох інстанцій — Воно («Ід»), Я («Его») та Над-Я («Супер-Его»), у межах якої несвідомі *потяги*, зосереджені у сфері Воно, вступають у напружені відносини з

нормативними та моральними вимогами, інтеріоризованими в Над-Я. Відповідно, Я, у намаганні знайти *компроміс* між імпульсами Воно та цензурою Над-Я, здійснює регуляцію потягів суголосно вимогам реальності. Центральне місце в такій динаміці посідає *Едіпів комплекс* — ключовий несвідомий конфлікт фалічної стадії, у якому дитина відчуває еротичний потяг до одного з батьків і ворожість до іншого. Саме через розв'язання цієї ситуації, яке відбувається шляхом ідентифікації з батьківською постаттю та *інтеріоризації* її заборон, формується Над-Я як внутрішня моральна інстанція. Ступінь залежності від Едіпового комплексу, за Фройдом, визначає зрілість *совісті*, силу ідеалів та схильність до невротичних розладів. Подальший розвиток фройдівської теорії пов'язаний із концепцією *дуалізму* фундаментальних інстинктивних енергій — *Еросу* (життєвого потягу) й *Танатосу* (потягу до смерті), взаємодія яких визначає як індивідуальну психічну динаміку, так і культурно-цивілізаційні процеси. Ключове місце у цій системі посів механізм *сублімації*: він забезпечує трансформацію енергії несвідомих потягів у соціально прийнятні та культурно продуктивні форми діяльності — *релігію, мистецтво, науку*. Водночас внутрішні конфлікти між структурами психіки можуть, за *Фройдом*, набувати патологічних форм, що зовні проявляються у невротичних або психотичних розладах *особистості*, а на колективному рівні — у різноманітних формах соціальної напруженості та деструкції. У такому ракурсі міф постає не лише як культурний текст, а як специфічний механізм символічного опрацювання несвідомого досвіду, який забезпечує його інтеграцію в межах культурної свідомості.

Розвиваючи цю лінію, учень і послідовник Фройда О. Ранк (1884; Австрія — 1939; США) — зосередився на онтогенетичному аспекті, інтерпретував *героїчний міф* як символічну репрезентацію травми народження та болісного процесу сепарації індивіда від первинних об'єктів. У його трактуванні подвиг героя — це акт подолання несвідомих інцестних заборон (див. *Інцест*) та утвердження *індивідуальності*.

Відмінну від класичного *фройдизму* інтерпретацію міфу запропонував Е. *Фромм*, який розглядав міфологічні наративи як універсальну символічну *мову*

несвідомого, спільну для сновидінь, казок і релігійних текстів. На протипагу психосексуальному детермінізму Фройдя, Фромм у межах своєї концепції «забутої мови» інтерпретував міф про *Едіна* як символічну репрезентацію бунту проти авторитарної влади та прагнення до свободи (а не вираження інцестуальних потягів). У його концепції міф постав засобом вираження глибинних екзистенційних потреб людини — у приналежності, трансценденції, *ідентичності* та сенсі. Важливим внеском Фромма стало поняття «соціального несвідомого» — тієї частини психіки, яка витісняється не індивідуальною цензурою, а соціальними *табу* та ідеологічними фільтрами суспільства. За такого підходу, міф функціонує як колективний *симптом*, що проявляє приховані суперечності *культури* та водночас пропонує символічні шляхи їх подолання.

Оригінальну лінію осмислення міфу в межах *глибинної психології* запропонував А. Адлер. Хоча дослідник безпосередньо не залишив розгорнутої теорії міфу, його ключове поняття «фікційного фіналізму» — уявної кінцевої мети, яка визначає життєвий шлях особистості, — глибоко споріднене з міфологічним мисленням. За Адлером, людина створює суб'єктивну «фікцію» про власне призначення та діє так, ніби вона є істинною, що сутнісно нагадує механізм функціонування «особистого міфу». Міфологічні наративи (героїчні подвиги, подолання чудовиськ) у цьому контексті постають як колективні проєкції фундаментального адлерівського «прагнення до досконалості» (зверхності) та компенсації почуття неповноцінності. У цьому контексті міфологія постає не лише інструментом індивідуального самоствердження, а й засобом формування соціального почуття через спільні *ідеали*. Адлер трактував міф як символічну репрезентацію цілеспрямованої активності психіки, що долає свою вроджену недостатність через творче конструювання ідеального майбутнього.

Центральне місце у психології міфу посідає аналітична концепція К. Г. Юнга, де міф постав як специфічна форма символічної об'єктивації *архетипів*, що унаочнює в образах порожні структури *колективного несвідомого*. За Юнгом, *міфотворчість* є процесом об'єктивації психічної енергії, що дозволяє індивіду

інтегрувати глибинні моделі досвіду. Юнгіанська традиція наголошує на терапевтичній функції міфу, який запобігає психічній *регресії* через механізм символічного опрацювання архетипових конфліктів. Продовжувач цієї лінії філолог і релігієзнавець К. Керенї (1897; Румунія — 1973; Швейцарія) постулював тотожність індивідуальної психології та колективної міфології, побачивши у міфі «феномен одночасності», де минуле стає актуальним психічним досвідом. Подальший розвиток архетипової психології здійснив психолог Дж. Гілман (1926–2011; США), змістивши акцент на імагінативну (образотворчу, візуалізаційну, від лат. *imaginatio* — уява) природу психіки, де міф постає не просто об'єктом аналізу, а базовим *модусом* самовираження («мовою душі»), що вимагає не раціонального тлумачення, а імагінативного занурення.

Порівняльна міфологія Дж. Кемпбелла, з опертям на юнгіанство, утвердила концепцію *мономіфу*, розглянувши подорож героя як універсальну модель психічної *ініціації* та переходу до вищих рівнів *самосвідомості*. Для Кемпбелла міф є інструментом гармонізації індивідуального розвитку зі соціальними та космічними порядками. Своєю чергою, Д. Віннікотт (1896–1971; Велика Британія) інтерпретував міф як «потенційний простір» — перехідну сферу досвіду, де через *гру* та *символ* відбувається безпечна взаємодія між внутрішньою суб'єктивністю та зовнішньою реальністю. Натомість у структурному психоаналізі Ж. Лакана міф постає елементом символічного порядку, що маскує первинний розкол суб'єкта та пропонує імагінативне вирішення суперечностей, які не можуть бути розв'язані на рівні символічного порядку.

У сучасній психології

Сучасна психологічна думка розглядає міф як фундаментальний конструктивний механізм сублімації та соціально-психологічної *адаптації*. Б. Беттельгейм, провівши диференціацію між міфом та казкою, акцентував увагу на здатності міфологічного наративу артикулювати екзистенційні виклики та

транслявати героїчні *імперативи* (що безпосередньо сприяє особистісній інтеграції та подоланню онтологічної тривоги).

У сучасному науковому *дискурсі* міф трактується як життєво необхідна когнітивна стратегія, що забезпечує психологічний *гомеостаз* через надання смислу випадковим подіям *буття*. Еволюційні психологи, як-от П. Буає (нар. 1957; Франція) та С. Атран (нар. 1952; США — Франція), обґрунтовують схильність людського *мозку* до «гіперактивного виявлення агентності» та телеологічного мислення, що пояснює мимовільне створення інтенціональних моделей світу. У 21 ст. ці процеси набувають особливої ваги в межах *клінічної психології* та *психотерапії*, де міф розглядається як базис для формування «особистого міфу» індивіда. Дослідники, зокрема Дж. Коттлер (нар. 1958; США) та Д. Файнштейн, (нар. 1946; США) вказують на те, що дезадаптивні психічні стани часто є наслідком дисфункціональних внутрішніх *міфологем*, тоді як терапевтичний процес спрямовується на «реміфологізацію» — свідому перебудову особистого наративу для відновлення психічної цілісності.

Новітні міждисциплінарні дослідження на перетині *нейробіології* та *когнітивістики*, зокрема праці Дж. Пітерсона (нар. 1962; Канада) щодо архітектури смислу та М. Шермера (нар. 1954; США) в галузі нейробіології переконань підкреслюють, що міфологічні наративи є стратегіями дії у світі, де мозок класифікує об'єкти передусім за їхнім значенням для виживання та цілепокладання, а не за фізичними властивостями.

В українській науковій традиції

В українській науковій традиції психологічна рецепція міфу розвивалася на перетині *етнопсихології*, психолінгвістики та глибинної психології, де міф розглядали як фундаментальну когнітивну структуру та механізм смислотворення. Фундамент цього підходу заклав О. *Потебня*, чия концепція «внутрішньої форми слова» дозволила трактувати міф не як вигадку, а як первинний психологічний акт *аперцепції*. У його розумінні міфологічне мислення є необхідною стадією інтелектуального розвитку, де *мова* стає

інструментом об'єктивації несвідомих імпульсів і структурування чуттєвого хаосу у тривкі образи-символи.

У 20 ст. етнопсихологічний напрям, представлений працями В.-М. Яніва та О. Кульчицького, змістив фокус на дослідження міфологічних архетипів як детермінант національного характеру. Зокрема, О. Кульчицький, розробляючи модель «світовідчуттєвих домінант», інтерпретував міф про «добру рідну землю» та архетип *кордоцентризму* як базис української психічної структури, тоді як В.-М. Янів аналізував динаміку міфологічних ідеалів, зокрема ідеалу волі та козацького міфу, як компенсаторних механізмів, що забезпечували збереження *національної ідентичності* в умовах бездержавності.

У сучасній українській психології міф осмислюють як активний ресурс клінічної та соціальної практики. У межах школи Т. Яценко (нар. 1944) міфологічні образи й сюжети використовуються для візуалізації та дешифрування внутрішньо-особистісних конфліктів, де міф постає «дзеркалом» несвідомого, що дозволяє інтегрувати витіснені змісти через методи активного соціально-психологічного навчання. Соціально-психологічний аналіз у працях В. Васютинського (нар. 1955) та М. Слюсаревського (нар. 1949) трактує сучасну міфотворчість як інструмент адаптації *масової свідомості* до кризових станів. Соціальний міф тут розглянуто як специфічну форму колективного захисту, що в умовах суспільних трансформацій та війни виконує функцію стабілізації психіки, конструюючи спрощені, але цілісні моделі соціальної реальності. Сучасні психосоматичні дослідження, зокрема С. Максименка (1941–2025), додатково вказують на роль міфологічних наративів як генетичного коду культури, що визначає траєкторію *самореалізації* особистості.

Джерела

Потебня О. О. Міф і слово. Про участь мови в утворенні міфів. Релігійний міф // Естетика і поетика слова. Київ : Мистецтво, 1985. С. 192–204.

Фройд З. Вступ до психоаналізу / Пер. з нім. П. Таращука. Харків : Книжковий клуб «КСД», 2015. 480 с.

Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме. Київ : Астролябія, 2024. 608 с.

Література

1. Schneiderman L. The Psychology of Myth, Folklore, and Religion. Chicago : Rowman & Littlefield Publishers, 1981. 216 p.
2. Васютинський В. Інтеракційна психологія влади. Київ : [б. в.], 2005. 492 с.

3. Losito F. Beyond the Myth of the Hero : The Rise and Self-Reduction of the Ego, from C. G. Jung to J. Campbell // *International Journal of Psychoanalysis and Education: Subject, Action & Society*, 2005. Vol. 5. No. 1. P. 78–99.
4. Куєвда В. Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект. Донецьк : Український культурологічний центр, 2007. 264 с.
5. Петрушкевич М. Міфологічний горизонт класичного психоаналізу // *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філософія. 2008. Вип. 3. С. 93–101.
6. Segal R.A. *Myth Analyzed*. London : Routledge, 2022. 224 p.
7. Abazari N., Saarelainen S. Meaning in Life : Exploring the Potential of Mythological Narratives in Contemporary Life // *Culture Medicine and Psychiatry*. 2025. Vol. 49 (4). P. 1168–1175.
8. Dawson T. *Orpheus and Eurydice in Myth, History, and Analytical Psychology: Loss, Longing, and Self-Awareness*. London : Routledge, 2025. 206 p.
9. Lee H. K., Kim W. I. Mythology and the Unconscious: Focusing on Greek Mythology // *Psychoanalysis*. 2025. Vol. 36 (2). P. 36–47.